

Лекція 3. АНТИЧНА ФІЛОСОФІЯ (АФ)

План

1. Антична філософія докласичного періоду: представники, основні ідеї.
2. Антична філософія класичного періоду: представники, основні ідеї.
3. Еліністична філософія : представники, основні ідеї.

11. Антична філософія докласичного періоду: представники, основні ідеї

Особливостями античної філософії є:

- 1) існувала у Греції та Римі з VII ст. до н.е.- по II ст. н.е.;
- 2) у своєму розвитку антична філософія пройшла 4 етапи:
 - а) *досократівський період* (VII-V ст.). Представники: Піфагор, Геракліт, Демокрит, мілетська школа та ін.;
 - б) *класичний період* (V-IV ст.). Представники: Сократ, Платон, Аристотель;
 - в) *елліністичний період* (323 - 23 р. до н.е.). Представники: Епікур і ін.;
 - г) *римський період* (23 р. до н.е. - II ст. н.е.). Представники: Сенека й ін.

Виникненню античної філософії сприяла низка таких обставин:

- 1) Філософія зародилася за умов *утвердження зрілих рабовласницьких відносин* і встановлення демократичного ладу, який дав індивідові можливості для його зростання, самоствердження, а також для вільного висловлення власної думки;
- 2) *античне міфологічне мислення, яке передує появі філософської раціональності;*
- 3) антична філософія формувалася в обстановці *плідних ділових і світоглядних контактів греків з країнами Стародавнього Сходу*, які значно розширили їхні культурні й пізнавальні інтереси, спонукавши тим самим до самостійних теоретичних пошуків і узагальнень.

Завдяки цим обставинам античній філософії вдається більш рішуче, ніж східній, позбавитися релігійно-міфологічного минулого, енергійніше самовизначитися в ролі нетрадиційної форми суспільної свідомості, виявити «ту непрагматичну любов до істини і знання, яка найвищою мірою була притаманна грекам і яку вони виразили своїм власним словом - філософія».

Антична філософія

за своїми проблемними інтересами є космоцентричною, тобто орієнтованою насамперед на Космос як на безумовну реальність і найвищу цінність. Вона починається з постановки питання про першооснову всього суцього («архе»), про ту невидиму і розумовоосяжну єдність світу, яка прихована за чуттєво сприйнятою різноманітністю явищ. Уже у найдавніший період свого становлення в ній намітилися протилежні підходи щодо вирішення цього питання, а разом з тим і розкол на конфронтуючі тенденції.

Найдавніші стихійні матеріалісти

- 1) ще не перейшли від образу до поняття і тому сутність речей ототожнювали з явищем, загальне - з одиничним, субстанцію - з її конкретним речовинним вираженням;
- 2) їхня увага була поглинута здебільшого плинністю, універсальною рухливістю процесів, які відбуваються в природі, внаслідок чого вони нехтували структурно-стійким планом буття, сталістю, законодацільністю космосу;
- 3) головна обмеженість їх полягала в тому, що вони нечітко розрізняли матеріальне й ідеальне, дух і природу, фізичне і психічне, часто ототожнювали їх (у дусі первісного анімізму), наділяючи речовину, як і світобудову в цілому, життям, душею і свідомістю.
4. Об'єктивна реальність пояснюється за аналогією до життєдіяльності людини (суб'єкта).

12. Антична філософія докласичного періоду: представники, основні ідеї.

Мілетська школа

Мілетська школа - це найдавніша матеріалістична філософська школа у Греції.

Представниками мілетської школи були **Фалес, Анаксимандр, Анаксимен**. Їм належать наукові відкриття у сфері математики, географії, астрономії. Єдністю, яка лежить в основі безкінечного різноманіття явищ, вони вважали дещо речовинне, тілесне, особливе - воду, повітря й ін. Філософи мілетської школи були також стихійними діалектиками.

Фалес ([624 до н. е.](#) — [548 до н. е.](#)) - все існуюче породжене водою. Вода — це джерело, з якого все постійно виникає. Він передбачив сонячне затемнення ([28 травня 585 до н. е.](#)). Йому належить заслуга у визначенні часу [сонцестояння](#) і [рівнодення](#), у встановленні тривалості року в 365 днів, відкриття факту руху Сонця відносно зірок.

Анаксимандр ([610 до н. е.](#) — [546 до н. е.](#)) - вважав за першооснову нескінченну, невизначену матерію -«апейрон».

- Одним з перших, хоч і в наївній формі, він дав природничо-історичне пояснення утворення світу і походження людини від тварини, завдавши цим удару релігійному [світоглядові](#). Анаксимандр здійснив першу спробу створення систематичного курсу для викладання [геометрії](#).

Анаксимен ([585](#) — [525 до н. е.](#)) - вважав за першооснову повітря. Анаксимен уперше розрізнив [планети](#) і [зірки](#) та зробив спробу дати природничо-наукове пояснення затемнення [Сонця](#) і [Місяця](#), а також явища випадання [снігу](#) і [граду](#).

Піфагór ([580 до н. е.](#) — [500 до н. е.](#)) —
давньогрецький [філософ](#), релігійний та політичний діяч

1. “Всі речі суть числа».
2. «Бог — це число чисел».
3. Засновав Піфагорейський союз.
4. Еволюція -це закон космосу.
5. Безсмертна душа людини переходить з одного тіла в інше, набирає необхідного досвіду, пізнає світ, закони.
6. Теорема Піфагора «Сума квадратів катетів дорівнює квадрату гіпотенузи»

Геракліт (535-475 рр. до н. е.)

1. Єдиний відомий твір — *«Про природу»*.
2. Автор відомих виразів: *«Усе плине, усе змінюється»* та *«Не можна двічі ввійти в одну і ту саму ріку»*.
3. *В основі всього - вогонь.*
4. В працях Геракліта вперше фіксується поняття космополіта - громадянина космополії (всесвітнього града, всесвітнього суспільства), громадянина всесвіту.

Демокріт (460-370 рр. до н.е.)

- 1. В основі світу – атоми і пустота, в якій ці частки рухаються завдяки притаманній їм силі ваги.
- 2. У політиці Демокріт був прихильником демократії;
- 3. Заперечував доктрину «золотого віку», згідно з якою людське суспільство поступово деградує щодо ідеального первісного стану.
- 4. Одним із перших в античні часи виступив з ідеєю суспільного прогресу.

СОКРАТ (469-399 pp.)

- Основні ідеї Сократа:
 - 1) у центрі філософії має бути людина;
 - 2) визнає існування бога;
 - 3) знати що-небудь - це вміти давати визначення;
 - 4) людина повинна бути:
 - а) стриманою;
 - б) справедливою;
 - в) мужньою;
 - г) відважною;
 - 5) розробив метод маєвтики, тобто пошук істини шляхом виявлення суперечностей у доводах суперника;
 - 6) закликав до вільнодумства;
 - 7) філософія повинна вчити мудрості шляхом дискусій, а не шляхом читання робіт.
 - Головну причину появи держави та права Сократ вбачав у потребах.
 - Сократ говорив, що необхідно було розумно впорядкувати поведінку людей за допомогою законів.
 - Сократ вважав, що вищим завданням знання є не теоретичне, а практичне - мистецтво жити.

Платон (427-347 рр. до н.е)
давньогрецький філософ, учень Сократа,
вчитель Арістотеля.

Основні ідеї :

1. Вчення про буття. (Онтологія) В основі всіх речей і явищ світу лежать незмінні ідеальні сутності — ідеї (ейдоси). Саме ідея виступає тим спільним, що притаманне кожній речі певного виду (у всіх людей спільним виступає ідея людини, у всіх різних дерев — ідея дерева). Саме вони і є істинним буттям. Платон стверджує, що всі речі, дані нам у відчуттях, є вторинними щодо ідей, походять від них, наслідують їх. Ідеї ж, як первинні сутності, осягаються лише розумом. Ідея виступає сутністю, причиною і метою речі. Така позиція називається **об'єктивний ідеалізм**.

Платон виокремлює три світи як рівні буття: світ ідей (істинне буття), матерія (майже небуття) і світ речей — світ становлення (проміжний між небуттям матерії та буттям ідей). Платон неоднозначно розглядає поняття Бога, як творця ідей, як ремісника, що творить речі за зразком ідей, або взагалі як міру всіх речей. Таким чином, **першопочатками Космосу у Платона виступають: Бог, ідеї та матерія.**

2. Гносеологія та діалектика

Платон

1. *Знання* — це підтвержене істинне переконання. Виокремлює три види знання:
(1) Знання ідей знання досконале, достовірне; (2) Знання чисел і обґрунтованих за їх допомогою наук — близьке до достовірного; (3) Знання фізичних об'єктів, отримане через відчуття — удаване знання.
2. Платон порівнює недосконалість чуттєвого пізнання зі спостереженням за тінями речей. Він наводить алегорію: у темній печері знаходяться все життя люди і бачать лише як на тлі світла, що проникає у печеру, проносять різні предмети, тварин тощо. Так само і чуттєве пізнання речей матеріального світу дає можливість ознайомитися лише з відображенням істинних сутностей — ідей.
3. Щоб досягти істинного знання про сутності речей треба *пригадати те, що споглядала людська душа, перебуваючи у світі ідей*. Для цього можна застосовувати метод сократичного
 - діалогу — запитання та відповіді, метою якого є отримання істини. Діалектика виступає методом стимулювання пізнання-пригадування (анамнезису) і полягає в умінні ставити
 - питання, які підводять до ідей.
3. Діалектика Платона передбачає два шляхи: сходження вгору — вміння бачити спільне, загальне у одиничних речах (межею є ідея Блага), та сходження вниз — вміння розділяти загальне на конкретні його види.

3.Вчення Платона про людину

1. Людське тіло — смертне, душа — безсмертна. Душ багато, але не безліч, тому існує переселення душ. Людську душу Платон уявляє як колісницю, що запряжена двома конями і скеровується візничим: чорним та білим. Візничий символізує розум, чорний кінь — пристрасті, бажання та інстинкти, білий — благородство та вищі людські якості.
2. Душа — частина світу ідей, в якому вона перебувала до народження. У світі ідей душа була причетна до істинного знання, та, втілившись у матеріальне тіло, вона забуває все бачене. Тому єдиний спосіб отримати знання — це пригадування душею побаченого у світі ідей (анамнезис). Це пригадування досягається знаходженням проблісків ідей у чуттєвому світі через добро, красу, споглядання прекрасного та справедливих справи.
3. Ідеалізм Платона називають етичним ідеалізмом: всі ідеї підпорядковуються ідеї Блага. Ідеї зла не існують, зло — це відсутність блага. Так само немає ідей для конкретних проявів зла: хвороба — це відсутність здоров'я тощо.

4. Вчення про державу

1. Ідеальною буде та держава, у якій кожен займається своєю справою, притаманною йому від природи (рабів він не бере до уваги). Трьом типам душі: чуттєвій, пристрасній і розумній відповідають чесноти: розсудливість, мужність і мудрість. Їх узгодження дає справедливість як в окремії людської душі, так і в державі, що влаштована за аналогічним принципом: у ній працюють ремісники, їх захищають мужні воїни, а керують усім мудрі правителі-філософи. Ні воїни, ні філософи не повинні мати сім'ї чи власності, бо це відволікатиме їх від виконання свої обов'язків.
2. Сім'я практично втрачає своє значення, всі діти мають бути спільними — їх всіх потрібно виховувати однаково, не знаючи, де чия дитина. Платон детально розглядає проблему виховання, яке, на його думку, має з дитинства узгоджуватися з нахилами душі і розвивати їх.
3. Повністю підпорядковує благо одного індивіда благу всього суспільства, також негативно ставиться до демократії, вважаючи її владою дурної більшості. Наближеними до «ідеальної держави» формами державного устрою є рабовласницька аристократія та монархія.

Арістотель

(384-322) - Аристотель — учень Платона, здійснив систематизацію

сучасного йому знання майже у всіх відомих на той час областях науки. Аристотель вважається засновником таких наук як: етика, логіка, психологія, біологія, економіка, політологія. Вперше провів розмежування наук.

Основні ідеї

1. Аристотель не ототожнює буття з ідеями. Він критикує Платона за те, що той приписав ідеям самостійне існування, відокремивши їх від чуттєвого світу. Йому приписують фразу “Платон — мій друг, та істина дорожча!” Аристотель наполягає, що істинним є самостійне одиничне буття конкретних речей, а поняття- ідеї—це результат узагальнення властивостей конкретних речей. Аристотель також критикує погляд Платона на пізнання, як пригадування» душею того, що з нею відбувалося в царстві ідей, з якого душа нібито походить, натомість стверджує, що основою пізнання є чуттєве сприйняття.

2. Аристотель ототожнює буття і мислення: закони мислення є одночасно і законами буття
3. У кожній речі є 4 причини: -матеріальна (з чого?); -формальна (що це?); -дійова (звідки починається рух? як виникає?); -цільова («кауза фіналіс») (навіщо? заради чого?).
4. Все суще є доцільним і має мету – телеологія (вчення про цілі).
5. У якості першопричини всього і першодвигуна у Аристотеля виступає Бог — вічна, нерухома сутність, відокремлена від усіх речей. Водночас Бог є і кінцевою метою всього. Він повністю нематеріальний .
6. Визначає людину як політичну (суспільну) тварину.
7. В пізнанні Аристотель розрізняє різні ступені:
 - чуттєве сприйняття (властиве і тваринам);
 - досвід (накопичення чуттєвих сприйнятих і фіксація їх у пам'яті);
 - мистецтво — знання загального і причин;
 - наука — знання (епістеме), міркування (діанейя) і мудрість (софія).

8. Мета політики — служити справедливості, яка виражається у загальному блазі. Державу -це форма співжиття громадян, що користуються певним політичним устроєм, що перед-бачає владу закону. На відміну від Платона, який підпорядковує громадянина державі, Аристотель вказує, що громадянин —головне в державі.

9. Виокремлює три правильних форми правління: царство, аристократія і політія; та три неправильних — тиранія, олігархія та демократія. Політія (від грец. політейя — влада більшості) — форма державного управління, при якій більшість здійснює владні функції, керуючись суспільним благом. Оскільки у більшості єдина спільна чеснота проявляється у ставленні до військової доблесті, то в політії верховною владою користуються особи, які мають право володіння зброєю.

10. Виступає на захист приватної власності, влади озброєної більшості, досягнення рівності у розподілі достатків між громадянами і проголошує загальне благо держави похідним від індивідуальних благ громадян.

Еліністична філософія : представники, основні ідеї.

1. Еліністичний період — етап давньогрецької філософії (323 до н.е. – 23 рр. 1 ст. н.е.): **Епікур (347-270 рр. до н.е.)**
2. Створив нову атомістичну теорію. Відмінність полягає в тому, що у Демокріта рух атомів здійснюється у порожнечі винятково за законом падіння тіл під власною вагою, у Епікура — поряд з дією закону падіння з'являється ще один чинник — атом виявляє властивість «самочинного відхилення» від «лінії необхідності».
3. Смерть тіла є смерть душі, бо сутність душі — рух атомів у тілі.
4. Світ пізнається за допомогою мислення та чуттів.
5. Епікур створив життєствердну етику, яка за своїм спрямуванням оптимістична й утилітарна. Згідно з нею, моральне життя потребує дотримання міри в усьому. Ідеал — у задоволенні природних, а не надуманих бажань. Справедливість у тому, щоб не шкодити іншому і не зазнавати шкоди від іншого. В основі взаємозв'язків людей лежить особиста вигода, що розповсюджується і на безкорисливу дружбу. Мудрість (філософія) не тільки дає знання, а й духовну насолоду. Мудрець — не безтурботний пустельник, що відійшов від життя, а знавець життя, який піднявся над буденністю, здатний виявляти свою волю.

Римський період розвитку античної філософії

(23 р. до н.е. - II ст. н.е.).

Представники: Сенека й ін.

Сенека Анней Луцій (4 до н. е. — 65) — давньоримський філософ, поет, державний діяч і оратор. Роботи - «Про спокій душі», «Про дозвілля», «Моральні листи до Луцілія».

Основні ідеї

- Дотримуючись доктрини стоїків, Сенека вважає, що все складається з матерії й Бога. В основі природи лежить Логос — розум, розлитий у всьому суцтоту, який забезпечує бездушним предметам «стійкий стан», рослинам — «проростання», тваринам — «саморух», а в людях і богах виступає як розум у власному смислі.

- Недосконалість людини долається заняттями філософією, що уподібнюється лікуванню, зціленню від пороків